

O'ZBEKISTON DEMOKRATIK SAYLOV TIZIMI: RIVOJLANISH VA ISLOHOTLAR

Madaminova Sarvinoz A'zamjon qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq fakulteti 1-bosqich talabasi

Email: sarvinozmadaminova324@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi saylov tizimining shakllanishi, rivojlanishi va hozirgi holati tahlil qilingan. 1991-yilgi mustaqillikdan keyingi saylov islohotlari, xususan, 2019-yilda qabul qilingan Saylov kodeksining ahamiyati, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, siyosiy partiyalar faoliyati, elektron ovoz berish kabi zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi batafsil yoritilgan. Shuningdek, fuqarolarning siyosiy faolligini oshirish, saylov jarayonini adolatli va shaffof o'tkazish uchun amalga oshirilayotgan choralar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston saylov tizimi, Saylov Kodeksi, demokratik islohotlar, siyosiy partiyalar, elektron ovoz berish, siyosiy faollik, Markaziy Saylov Komissiyasi, fuqarolik jamiyati.*

Abstract: *This article analyzes the election results, current and future situation of the Republic of Uzbekistan. The results of the elections after independence in 1991, especially the importance of the 2019 Election Code, cooperation with international organizations, the activities of political parties, the introduction of modern technologies such as electronic voting, monitoring their activity, and measures being taken to ensure a fair and stable election process are described.*

Keywords: *Electoral system of Uzbekistan, Election Code, democratic reforms, political parties, electronic voting, political activism, Central Election Commission, civil society.*

Аннотация: *В статье анализируются результаты выборов, текущая и перспективная ситуация в Республике Узбекистан. Описываются результаты выборов после обретения независимости в 1991 году, в частности значение Избирательного кодекса 2019 года, сотрудничество с международными организациями, деятельность политических партий, внедрение и мониторинг современных технологий, таких как электронное голосование, а также меры, принимаемые для обеспечения справедливого и стабильного избирательного процесса.*

Ключевые слова: *Избирательная система Узбекистана, Избирательный кодекс, демократические реформы, политические партии, электронное голосование, политический активизм, Центральная избирательная комиссия, гражданское общество.*

Saylovlar har bir demokratik jamiyatning asosiy mexanizmi bo'lib, fuqarolarning siyosiy huquqlarini amalga oshirish va davlat hokimiyatining qonuniyligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular xalqning iradasini bildirish vositasi sifatida davlatni boshqarishda bevosita yoki vakillar orqali qatnashish imkonini beradi. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon saylov tizimida chuqur islohotlar amalga oshirildi. Ilk yillarda eski siyosiy tizim unsurlari

saqlanib qolgan bo'lsa-da, bugungi kunda saylovlar xalqaro demokratik mezonlarga muvofiqlashtirilgan. Mustaqillikdan so'ng O'zbekistonning siyosiy tizimi yangilandi va saylov tizimi ham ulkan o'zgarishlarni boshdan kechirdi.

Saylov tizimi bir nechta asosiy huquqiy hujjatlarga tayangan holda shakllangan. Ularning eng muhimlari O'zbekiston Konstitutsiyasi, Saylov kodeksi va Markaziy Saylov Komissiyasi (MSK) faoliyatini tartibga soluvchi qonunlardir. 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyada saylov huquqi mustahkamlangan. 2023-yilgi tahrirda esa 128-moddada bu huquq kengaytirilgan bo'lib, umumiy, teng va yashirin ovoz berish asosida saylovlar o'tkazilishi belgilangan. Shuningdek, konstitutsiyaviy islohotlar natijasida nogironlar va chet elda yashovchi fuqarolarning ham saylov huquqlari mustahkamlangan. Bu huquqiy islohotlar saylov tizimining barqarorligini va fuqarolarning siyosiy huquqlarini to'liq amalga oshirishga imkon yaratdi.

So'nggi yillarda saylov tizimini takomillashtirish bo'yicha bir nechta xalqaro forumlar va anjumanlar o'tkazilib, ularda O'zbekiston tajribasi boshqa davlatlar tomonidan ham e'tirof etilgan. Masalan, YEXHT va MDH kabi xalqaro tashkilotlar O'zbekistondagi saylovlarni muntazam ravishda kuzatib boradi hamda ularning ochiqligi va adolatligini yuqori baholaydi. Bu esa O'zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzini oshiradi. Bundan tashqari, BMTning Inson huquqlari bo'yicha Kengashi, YUNESKO va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda saylov huquqlarini keng targ'ib qilish bo'yicha qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonning saylov tizimi global demokratik jarayonlarga qo'shilgan muhim hissa sifatida qabul qilinmoqda.

Saylov kodeksi O'zbekiston saylov tizimini zamonaviylashtirish yo'lida muhim qadamlardan biridir. 2019-yilda qabul qilingan ushbu hujjat saylov jarayonlarini yagona, aniq va tartibli shaklda boshqarishni maqsad qilgan. U nomzodlarni ro'yxatga olishdan boshlab, saylov natijalarini e'lon qilishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni tartibga soladi. Elektron saylov tizimlarini joriy etish, ommaviy axborot vositalarining ishtirokini kengaytirish va siyosiy partiyalarning faoliyatini tartibga solish kabi jihatlar Kodeksda alohida o'rin tutadi. Shu bilan birga, Kodeksda saylov kampaniyasida ishtirok etayotgan nomzodlarning moliyaviy hisobotlarini ochiqlash majburiyati belgilangan. Bundan tashqari, yoshlar va ayollarni saylov jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan maxsus modda ham mavjud. Bunday islohotlar saylov tizimining shaffofligini va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mahalliy saylovlar esa aholining siyosiy faolligini oshirishda va demokratik jarayonlarga bevosita jalb etishda muhim ahamiyatga ega. Mahalliy hokimiyat vakillari aholining ehtiyojlariga yaqin bo'lgan holda ishlaydi, bu esa fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kuchaytiradi. Mahalliy saylovlar fuqarolik jamiyatining shakllanishi va siyosiy madaniyatning o'sishida muhim o'rin tutadi. Qolaversa, mahalliy kengashlar faoliyatining oshkoraligi va ularning javobgarligini kuchaytirish orqali fuqarolarning ishonchi mustahkamlanadi. Mahalliy darajadagi saylov kampaniyalarida ham raqamli kommunikatsiya vositalarining keng qo'llanilishi ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekistonning saylov tizimidagi muhim yutuqlardan biri mustaqil saylov komissiyalarining tashkil topishidir. MSK saylovlarning shaffofligi va adolatligini ta'minlash, saylovchilar ro'yxatini yuritish, ovoz berish jarayonini nazorat qilish va natijalarni e'lon qilish bo'yicha mas'uliyatga ega. Kuzatuvchilar — xalqaro va milliy — jarayonni monitoring qilish

orqali saylov tizimining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, saylovoldi davrida targ'ibot vositalarining muvozanatli qo'llanishi ham kuzatuvchilarning doimiy e'tiborida bo'ladi. MSK har bir saylovdan so'ng tahliliy hisobotlar e'lon qilib, kelgusidagi jarayonlar uchun taklif va tavsiyalar ishlab chiqadi. MSKning mustaqilligi va professionalizmi saylov tizimining ishonchli bo'lishiga katta hissa qo'shadi.

Siyosiy partiyalar saylov tizimining ajralmas qismidir. Ular fuqarolarni turli siyosiy platformalar orqali tanlov qilishga undaydi. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan siyosiy partiyalar o'z dasturlari va targ'ibot ishlari orqali saylovchilar bilan muloqot qiladi. Saylov kodeksi ularga teng sharoitda qatnashish imkonini yaratadi, bu esa siyosiy pluralizm va raqobatni kuchaytiradi. Siyosiy raqobat demokratiya rivojida muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, ayollar va yoshlarning siyosiy partiyalar safidagi faolligini oshirish bo'yicha alohida dasturlar amalga oshirilmoqda. Siyosiy partiyalar orasida ochiq debatlar va forumlar tashkil etilishi orqali saylovchilarga aniqroq tanlov qilish imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa saylov jarayonining yanada ochiq va adolatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Saylovchilarning faol ishtiroki — demokratik saylov tizimining asosi. Ularning huquqlari haqida xabardorligi, siyosiy ong darajasi va saylovga bo'lgan munosabati jamiyatdagi siyosiy madaniyatni belgilaydi. OAV, internet, va turli axborot resurslari orqali targ'ibot ishlarini olib borish fuqarolarning siyosiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim muassasalarida saylov madaniyatini shakllantirishga qaratilgan maxsus darslar va seminarlar yo'lga qo'yilgan. Shu bilan birga, fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish bo'yicha «Saylov huquqi maktablari» kabi loyihalar amalga oshirilmoqda. Bular fuqarolarning siyosiy ongini oshirishga va saylov jarayonida faol ishtirok etishlarini ta'minlashga yordam beradi.

Yangi texnologiyalarning, xususan elektron ovoz berish tizimlarining joriy etilishi saylov tizimini zamonaviylashtirishda katta rol o'ynaydi. Bu tizimlar orqali ovozlar xavfsiz saqlanadi, natijalar tezkorlik bilan aniqlanadi va jarayon ishonchli bo'ladi. Raqamli platformalar yordamida saylovchilar onlayn ro'yxatdan o'tish, nomzodlar haqida ma'lumot olish va ovoz berish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Yana bir yangilik sifatida — mobil ilovalar orqali saylovchilar uchun interaktiv xizmatlar yo'lga qo'yilmoqda. Shuningdek, sun'iy intellekt asosida ishlovchi monitoring tizimlari orqali saylov natijalari va jarayonlarining aniqligi tahlil qilinmoqda. Raqamli xavfsizlik, kiberxavfsizlik bo'yicha chora-tadbirlar kuchaytirilmoqda. Bularning barchasi saylov tizimining shaffofligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, davlat tomonidan saylov tizimi xodimlarining malakasini oshirishga qaratilgan muntazam o'quv kurslari va seminarlar tashkil etilmoqda. Bu treninglar orqali ular xalqaro standartlarga muvofiq saylovlarni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni egallaydilar. O'quv kurslarida nafaqat qonunchilik, balki psixologiya, muloqot ko'nikmalari, axborot texnologiyalari bo'yicha ham ta'lim berilmoqda.

Saylovlar bilan bog'liq infratuzilmani rivojlantirish ham dolzarb masalalardan biridir. Saylov uchastkalarida zamonaviy texnik vositalarning joriy etilishi, nogironlar uchun moslashuvchan sharoitlar yaratish orqali barcha fuqarolarning teng ishtirokini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Uzoq hududlarda yashovchi fuqarolar uchun mobil saylov stansiyalari tashkil etish masalasi ham ko'rib chiqilmoqda. Bularning barchasi saylov tizimini inklyuziv va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

Siyosiy madaniyat, saylovlar va demokratik jarayonlar o'zaro bog'liq. Saylovlar faqat hukumat tuzish vositasi emas, balki fuqarolarning siyosiy irodasini ifoda etuvchi platformadir. Saylovchilarning faolligi jamiyatdagi siyosiy madaniyatni oshiradi. Ayniqsa, yosh avlodning siyosiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirish uchun ta'lim va targ'ibot muhim. Bunda fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat tashkilotlarning roli ortib bormoqda.

Saylovlar orqali jamiyat hukumatga demokratik nazorat o'rnatadi. Bu esa davlat boshqaruvining shaffofligi va javobgarligini oshiradi. Saylovlar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim omildir. Fuqarolar o'z siyosiy huquqlarini ro'yobga chiqarish orqali davlatni shakllantirishda bevosita ishtirok etadilar. Bu jarayonlarning barcha bosqichlari O'zbekistonning demokratiyaga bo'lgan sodiqligini va fuqarolarni siyosiy faollikka undashni ko'rsatadi.

Kelajakda O'zbekiston saylov tizimining yanada takomillashuvi kutilmoqda. Bunda siyosiy partiyalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash, saylovchilarning siyosiy faolligini kuchaytirish va texnologik yechimlarni keng joriy etish muhim ahamiyatga ega. Saylov tizimining yanada ochiqligi va ishonchliligini ta'minlash orqali O'zbekistonda demokratik boshqaruvning mustahkam poydevori yaratiladi. Shu bilan birga, qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish ham davom etmoqda, bu esa saylov amaliyotining takomillashuviga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2023-yilgi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasining Saylov kodeksi. - Toshkent: Adliya vazirligi nashriyoti, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi rasmiy sayti - www.elections.uz
4. Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT) saylov kuzatuv hisobotlari - www.osce.org